

EXPERIÈNCIES D'ANIMACIÓ SÒCIO-CULTURAL A L'AJUNTAMENT DE BARCELONA

J. Colomer

Ajuntament de Barcelona

RESUMEN

Desde una concepción de la animación sociocultural como acción social y educativa, el Ayuntamiento de Barcelona ha optado por un modelo urbano participativo, que se ha traducido en una descentralización de las decisiones y de la prestación de servicios y en el establecimiento de diversos mecanismos reguladores de la participación ciudadana, así como en proyectos concretos de dinamización sociocultural. En este sentido, se hace una reflexión histórico-crítica sobre cuatro proyectos generados por el Ayuntamiento: los Casales de jóvenes e infantiles, los Programas culturales y puntos de información en los centros de enseñanza media, los Centros cívicos y el Institut Municipal d'Animació (IMAE) y las generaciones de animadores que de él han surgido.

ABSTRACT

From sociocultural animation (sociocultural community development) conception as social and educative action, the Barcelona council has chosen a participative urban pattern, that was traslate as a decentralization of the decisions and the services lending and in the establishment of the control mechanics of the citizen participation, as soon as in a specific projects of the sociocultural dynamization. In this sense, it does a historic-critical reflection about four projects generates for the council town: the young and infant people country houses, the cultural programs and the information stand in the secondary education institutions, the civic institutions and the Municipal institute of the animation (depramization) (IMAE) and the generation of animators that have arisen of him.

L'Ajuntament de Barcelona ha actuat, des de les eleccions de 1979, com a animador sòcio-cultural. La situació de la ciutat, resultat de l'aplicació

anterior d'un model especulatiu, demanava una intervenció que reactivés el teixit social i la dinàmica ciutadana.

Les iniciatives d'animació socio-cultural que aquests anys han estat promogudes per l'Ajuntament són nombroses i notòries, especialment per part de l'àrea de Joventut, de la Direcció de Serveis de Centres Cívics, i dels Consells de districtes. Hem de citar, entre d'altres coses, l'experiència d'espectacles infantils als barris, els cursos de formació per a dirigents associatius, la remodelació humanitzadora de parcs i places, els convenis per programes amb entitats ciutadanes, l'oferta d'activitats de vacances, els programes de dinamització cultural als barris, els reglaments de participació ciutadana, la campanya «faci d'alcalde», els programes d'animació comunitària, el servei «Barcelona informació», les festes de la Mercè, Nadal, Carnestoltes i sant Joan, etc.

Fa gairebé vuit anys, els dies 30-31 de gener i 1 de febrer de 1981, van tenir lloc al Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya les «Primeres Jornades d'Animació Cultural a Barcelona», organitzades per les àrees de Cultura, Descentralització i Participació Ciutadana, i Joventut, de l'Ajuntament de Barcelona. Van ser una fruita primerenca, una primera reflexió institucional sobre els aspectes bàsics de l'animació cultural (que llavors encara no era «sòcio», sinó «cultural» a seques). Però ja era un símptoma del paper capdavanter que la ciutat tindria en aquest camp.

Aquí ens centrarem, però, en quatre iniciatives especialment significatives que representen diferents estratègies d'intervenció que després analitzarem: els Casals de joves i infantils, els Centres cívics, els Programes culturals i punts d'informació als centres d'ensenyament mitjà, i l'Institut Municipal d'Animació i Esplai.

Abans, però, volem precisar alguns conceptes que tindrem com a punt de referència en la descripció de les experiències que singularitzem.

El concepte d'animació socio-cultural, a més de nou, és imprecís. Vull dir que és usat i entès de diferents maneres. Des del nostre punt de vista, l'ASC neix de la nova crisi d'identitat urbana i s'adreça al conjunt de la població d'un territori, a totes les edats i subcultures. L'ASC és el mètode participatiu per aconseguir el desenvolupament comunitari i la democràcia cultural. Vol facilitar processos de participació i comunicació entre grups de ciutadans que s'autoorganitzen per donar resposta als seus interessos i necessitats personals i de grup, que es consoliden com a moviments socials i que configuren un teixit social actiu en el seu territori. L'ASC com a procés cerca la creació de grups partint de les interrelacions personals i els ajuda a créixer i a consolidar-se, a establir entre ells acords de col·laboració i mecanismes de coordinació, i a participar en la regulació i transformació del medi.

L'ASC és *acció social* ja que pretén la transformació efectiva del medi

a través de l'acció dels grups en la perspectiva del desenvolupament comunitari i de la democràcia cultural. Però és també *una acció educativa* ja que pretén que les persones esdevinguin subjectes actius en el seu entorn, que formin grups i que actuïn a través d'ells. Comporta uns aprenentatges, sobretot a nivell d'actituds, i l'acció transformadora del medi és, a més d'objectiu de l'acció, metodologia educativa. En aquest sentit, coincideix plenament amb la formulació de la Formació Permanent d'Adults, la qual es planteja com a objectiu l'adquisició de la base instrumental necessària per a conèixer i transformar la pròpia realitat social, facilitar la maduració i autodeterminació dels adults, la consciència crítica i la capacitat participativa, i que opta per una metodologia educativa que es basa en la participació ciutadana.

L'Ajuntament de Barcelona ha optat per un model urbà participatiu. Això s'ha traduït en una descentralització important de les decisions i de la prestació de serveis, i en l'establiment de diversos mecanismes reguladors de la participació ciutadana (audiències, registres d'entitats, consells ciutadans...). Però, a més dels aspectes normatius i administratius, ha dut a terme projectes concrets de dinamització socio-cultural. Aquests projectes han partit d'una mateixa concepció urbana, però han sorgit de diferents àrees i districtes, i han optat per estratègies diferents. L'àrea de Joventut i l'àrea de Descentralització van ser, en el primer mandat, les pioneres. La primera va iniciar, com a actuació més significativa, una xarxa de casals de joves i casals infantils que avui aplega una cinquantena d'equipaments. També va iniciar una via de suport i promoció de les iniciatives associatives a través d'un conveni amb el Consell de la Joventut de Barcelona i de convenis específics amb diverses associacions i grups juvenils. Més endavant, convençuda del paper clau d'una intervenció amb els adolescents a través dels centres de secundària, va promoure el que inicialment s'anomenaven «Setmanes Culturals» i que després s'han convertit en «Programes Culturals» i «Punts d'informació». Alhora va promoure una àmplia oferta d'activitats durant les vacances d'estiu per a nens i per a joves, ja sigui de gestió directa com d'acció concertada amb diversos agents socials. L'àrea de Descentralització, simultàniament, va ser l'encarregada de tirar endavant el projecte de centres cívics, que s'havia anat configurant els anys anteriors a partir de diferents reivindicacions ciutadanes (especialment les de Cotxeres de Sants, Planta Asfàltica, Sedeta...). L'any 1985 va suposar un pas de gegant en aquest procés, ja que la descentralització efectiva de diversos programes municipals —els que hem citat sobretot— va suposar l'establiment de deu agents territorials que establien un diàleg molt més directe i permanent amb els diferents nuclis associatius. La descentralització és sobretot un mecanisme de participació, i malgrat les contradiccions que han estat presents en el procés impulsat per l'Ajuntament, el balanç global és enormement favorable.

El procés està tot just iniciat: ara cal anar trobant un estil d'actuació més resolutiu que trobi un equilibri en el paper dels districtes i de les àrees. Des d'aquest punt de vista, la descentralització ha comportat que augmentessin les demandes i les propostes que els ciutadans adreçaven a la seva administració local. El Consell de districte, com a administració notablement més propera, ha passat aquests anys donant resposta a demandes i donant suport a propostes. Moltes vegades de forma molt immediatista, buscant resultats palpables a curt termini i fent zigues-zagues. Ara necessita una dosi elevada de reflexió i de planejament a mig i llarg termini, però aquesta es podrà fonamentar en una experiència curta, però intensa, de relació directa amb els veïns. Els centres cívics —experiència promoguda per l'àrea de Descentralització en el primer mandat, i actualment coordinada per la Direcció de Serveis de centres cívics— ara són gestionats pels Consells de districte corresponents, i tenen un paper clau en l'oferta cultural i associativa actual de la ciutat, malgrat les crítiques que van rebre en el seu naixement per part del moviment associatiu.

Tots els projectes iniciats durant aquests anys demanen una reflexió global i en profunditat ara que ja porten un temps de rodatge. Però el camí fet permet una reflexió a partir de l'experiència que sempre és més interessant que les reflexions de laboratori. Una reflexió que hauria de ser compartida entre els seus protagonistes i els teòrics de l'animació socio-cultural. Un grup de treball que recollís representants de l'Ajuntament, de la Universitat i dels moviments urbans, seria un mecanisme encertat per assegurar aquest moment de reflexió sobre el camí iniciat.

CASALS DE JOVES I INFANTILS

L'any 1980 l'àrea de Joventut va voler donar resposta a un conjunt de demandes infraestructurals de grups de joves que durant els darrers anys del franquisme s'havien anat consolidant i que a nivell global havien constituït una «Taula de joves» i més endavant el «Consell de la Joventut de Barcelona». A diferents barris ja hi havia grups de joves actius, però no tenien recursos per a l'acció. Calia, des de l'administració, facilitar aquells recursos que donessin viabilitat a les seves iniciatives i que eren sobretot espais i infraestructures que anessin consolidant un patrimoni juvenil, fins aleshores inexistent pel caràcter centralista i de control que tenien les organitzacions juvenils del franquisme. L'àrea de Joventut es va dedicar, inicialment, a facilitar aquests recursos infraestructurals (local i material tècnic), ja que l'ac-

ció era totalment a càrrec dels joves. Els primers casals de joves eren més «grups» que no pas «equipaments».

L'autonomia de funcionament dels casals de joves, en la seva fase inicial, era tan òbvia com ho expliciten aquests dos fragments d'un monogràfic sobre casals de joves publicat l'any 1981:

«L'àrea de Joventut, a través dels Consells de districte, que són els que vetllen per la bona marxa dels casals, establirà amb cada un d'ells un protocol de relacions, sempre revocable. Es fixaran les subvencions necessàries que aporta cada una de les parts. Cada casal es compromet a presentar un projecte pedagògic, un d'animació d'activitats, transparència econòmica i formar part de la Coordinadora de Casals de Joves.»

«L'assemblea és l'òrgan de decisió del casal de joves, tothom hi té veu. D'ella es tria el Consell Permanent, i en els casals que tinguin més de 150 joves hi haurà un equip executiu que tingui cura que tot funcioni. L'assemblea, passat un temps per a consolidar el casal de joves (no superior a tres mesos), en què la Coordinadora de Joves i els Grups de Fundadors tenen un pes específic i tècnic, tria vint representants per a formar un Consell de gestió. D'aquest Consell de gestió es tria un Equip executiu compost, entre d'altres, pel coordinador, l'animador i l'administrador.»

Es pot veure una semblança important entre els casals de joves inicials i els grups i associacions juvenils. Els primers casals de joves eren «grups» que «autogestionaven» el seu funcionament, que s'havien constituït a partir de «grups fundadors», que escollien democràticament els seus òrgans de representació, i que rebien una «subvenció» i una infraestructura de l'administració local. L'Ajuntament era un «facilitador» d'aquesta dinàmica. D'altra banda, les infraestructures eren gairebé sempre precàries: pisos de lloguer, locals municipals aprofitats en males condicions..., ja que era més important disposar d'un espai de trobada i d'acció en el moment oportú que no pas garantir unes instal·lacions òptimes que tardarien temps.

Després d'un temps de rodatge van aparèixer dos fenòmens. D'una banda, els «animadors» van sentir la necessitat de «professionalitzar-se», és a dir, de veure retribuïda la seva dedicació estable. Apareixia, doncs, un element nou que calia definir: quina era la seva funció, quins interessos servia, com se'ls retribuïa... Això va portar a l'establiment de «contractes de prestació de serveis» amb entitats de gestió (associacions professionals, cooperatives de serveis, entitats ciutadanes...) que eren responsables de la gestió tècnica i que aportaven els professionals necessaris. Aquests contractes de serveis s'establien a través d'un mecanisme de concurs públic, on totes les entitats interessades presentaven el seu projecte d'animació. I aquesta «professionalització» va anar lligada a una «qualificació» dels recursos infraestructurals: calia que els locals tinguessin condicions, que es disposés d'una

dotació bàsica de material (especialment en el camp àudio-visual), que hi hagués un pressupost per a activitats... Els casals de joves deixaven de ser «grups de joves» i esdevien «equipaments per a joves». Però, paral·lelament a aquest fenomen, en va aparèixer un altre: la tendència a la privatització dels casals que havien esdevingut equipaments. Algunes vegades els grups fundadors, altrament anomenats «grups de gestió», i altres vegades les entitats gestores a través dels seus animadors, tenien un pes específic massa fort en la regulació del casal, de tal forma que els joves participants eren simplement «usuaris», i calia trobar una forma de gestió pública que fos satisfactòria en la nova etapa. Es va dissenyar un nou òrgan, el Consell gestor, del qual formen part els quatre sectors implicats: l'animador (de part de l'entitat gestora), els participants en el casal, el Consell de la Joventut del Districte, i el representant del Consell del Districte. Aquest mecanisme de gestió que ja es va establir l'any 1985 no s'ha arribat a aplicar fins al moment en gairebé cap casal.

Els casals de joves han estat promotors de nombroses activitats. Algunes d'aquestes activitats han estat promogudes pels animadors, i d'altres pels mateixos joves que hi participen. La majoria d'elles són «obertes» als joves del barri, i tenen una incidència important al seu entorn. Durant els primers anys s'editaven uns díptics de difusió dels programes d'activitats, de caràcter mensual, que arribaven als nuclis de joves de la zona d'influència del casal. Des de fa un temps, la compactació de serveis i informativa dels districtes ha integrat aquesta informació en els mecanismes informatius globals i periòdics que s'han establert. Els casals de joves han generat també el que s'ha anomenat «grups estables». Aquests, a títol d'àmbits d'acció monogràfics del casal, s'han polaritzat a l'entorn de la música, el teatre, el còmic, el vídeo, l'excursionisme, la radiodifusió, els diables, etc. i han esdevingut autèntics nuclis associatius autònoms aollits al marc del casal de joves, que algunes vegades s'han independitzat constituint associacions pròpies. Els grups estables, que sumen més de dos-cents a Barcelona, han estat el fruit més sòlid de l'acció dels casals.

Per necessitats infraestructurals, molts casals de joves van ubicar-se en els nous centres cívics que s'anaven obrint. Però tenien un funcionament independent de la dinàmica d'aquests últims. Eren un equipament dins d'un equipament, de vegades en conflicte. En alguns casos, però, especialment a les Cotxeres de Sants i a Torrellobeta, va haver-hi una acció compartida fins a tal punt que va arribar un moment que el casal de joves era el dinamitzador del centre cívic en el seu conjunt, i els animadors del casal havien esdevingut una mena d'adjunts de direcció. Això va portar a reflexionar sobre el tipus de relació que calia establir entre un casal de joves i un centre cívic, i la conveniència d'ubicar tots els casals en equipaments compactes.

Les prestacions bàsiques d'un casal de joves són aquestes: un espai de

trobada, un espai de reunió i gènesi o regulació de projectes grupals, un espai d'activitat (tallers, sala polivalent, local d'assaig...), una dotació de recursos materials i tècnics, un punt d'informació, el suport d'un animador... Actualment hom compta que uns tres mil joves són usuaris habituals dels casals de joves, i que les seves activitats obertes incideixen sobre molts més. La descentralització ha suposat la reconversió dels casals de joves en relació a les prioritats dels programes de joventut específics de cada territori, ja siguin marcadament socio-culturals, ja siguin ocupacionals, ja siguin assistencials o reeducatives. En aquests moments no hi ha un únic model de casal de Joves, sinó que n'hi ha molts. Cada casal és un instrument que actua en relació al programa de joventut en el qual està inserit. Però sempre és bàsicament un espai relacional i d'activitat, el punt de partença de qualsevol estratègia d'animació sociocultural.

Els casals infantils, vinculats programàticament als casals de joves, van tenir un altre origen. L'any 1980, després d'haver iniciat una oferta important d'activitats de vacances, es va plantejar la conveniència de continuar durant l'any l'oferta d'educació en el lleure a través de centres d'esplai diaris. Aquell curs en van començar dos, un a Sants-Montjuïc i l'altre a Ciutat Meridiana. Anaven a càrrec d'equips d'animadors que havien realitzat les colònies d'estiu, i acollien nens i nenes de 6 a 14 anys del barri, sense cap selecció.

L'any següent, a mesura que s'anaven obrint centres cívics, s'hi anaven ubicant (quan l'espai ho permetia) uns serveis permanents similars als centres d'esplai diaris que s'anomenaven «racons d'esplai» per tal de deixar clar que no eren equipaments dins d'un altre equipament, sinó àmbits d'intervenció sectorial integrats plenament a l'estructura organitzativa del centre cívic. Simultàniament es van obrir tres ludoteques, espais d'educació en el lleure especialitzats en l'animació del joc. L'any 1984, a través d'un acord amb Serveis Socials, es va complementar la xarxa d'equipaments integrant els «centres de temps lliure» que aquesta àrea havia obert en el marc del treball comunitari i de l'educació especialitzada amb infants marginals. En aquells moments va ser quan es va batejar la nova xarxa com a «CASALS INFANTILS», sintetitzant sota aquest nom el conjunt de prestacions i objectius que eren específics dels centres d'esplai diaris, els centres de temps lliure, els racons d'esplai als centres cívics i les ludoteques, i es va definir la nova dimensió dels equipaments: eren espais de trobada i de relació a través del joc i l'activitat grupal (tallers, sortides, projectes de grup...) i cercaven sobretot l'educació de la iniciativa cívica.

Una de les reflexions més presents en les reunions dels responsables de la xarxa era fins a quin punt l'acció educativa dels casals infantils, que a voltes tenia un caràcter clarament assistencial, s'inscrivía en el marc de l'animació socio-cultural. Els casals infantils pretenen, de fet, una acció educa-

tiva. De vegades, per les característiques específiques del medi on treballen, han de donar també resposta a determinats dèficits bàsics dels infants que hi participen (alimentació, higiene, socialització...). Aquesta acció educativa s'inscriu en el marc del «temps lliure» o temps «no escolar», la seva participació és opcional, i usa la metodologia educativa forjada en els moviments d'educació en el lleure. La pedagogia del lleure, que també ha posat en crisi l'elaboració teòrica que va configurar els anys seixanta i setanta, a causa de la crisi industrial i de l'atur estructural, seria el marc d'intervenció dels casals infantils. La pedagogia del lleure es planteja d'aprofitar les possibilitats del temps de lleure en relació als mateixos objectius educatius globals que es plantegen altres accions educatives, posant l'accent en la capacitat d'iniciativa, de vida i treball en grup, d'interacció amb el medi, d'autonomia i solidaritat... i té com a punt de mira final el desenvolupament personal i comunitari. La seva acció, en tant que educativa, se centra en el desenvolupament personal, però en tant que inscrita en el plantejament de l'animació socio-cultural, emmarca aquest desenvolupament personal en les xarxes relacionals i associatives que es potencien a cada territori. És a través de la creació i consolidació de grups d'acció que es duu a terme l'acció educativa, i per això pretén que les persones prenguin consciència dels seus interessos, que els transformin en propòsits personals, que els comparteixin amb els amics i que esdevinguin projectes que dissenyen, realitzen i avaluen. Si bé l'ASC es planteja que l'home esdevingui el subjecte de la transformació social, la pedagogia del lleure pretén l'aprenentatge de la participació social que farà possible aquella. Es tracta, doncs, d'un mateix procés que cerca un mateix objectiu final. Els casals infantils, doncs, són una intervenció educativa que té continuïtat, després, a través dels casals de joves. Aquests intervenen activament en la transformació del medi, i aquells fan l'aprenentatge de la participació. La metodologia d'intervenció és diferent, per les característiques dels subjectes, però té necessàriament una continuïtat.

PROGRAMES CULTURALS I PUNTS D'INFORMACIÓ ALS CENTRES D'ENSENYAMENT MITJÀ

Ahora que es promovien els casals de joves va prendre forma un projecte més modest, sobretot pel que fa a recursos, que tenia com a punt de referència els centres de secundària. Hom creia que els centres d'ensenyament havien de ser, per al sector 14-16, quelcom més que un lloc d'aprenentatge. Havien de ser també un espai de trobada i un espai d'acció cultural. El pro-

blema era per on començar. Prenent com a referència les «Setmanes de Joventut» de diferents barris i poblacions, es va proposar als professors més actius de cada centre de celebrar unes «Setmanes Culturals», és a dir, de fer un parèntesi a l'activitat acadèmica (una setmana) per realitzar diversos actes (conferències, tallers, espectacles...) que facilitaven la difusió d'iniciatives culturals als alumnes. No van faltar les dificultats: costava trobar professors disposats, no era fàcil posar-se d'acord a nivell de claustre, la Direcció General posava traves... Però gràcies a diversos professors volentosos van néixer les primeres «Setmanes» que van ser la llavor d'una acció posterior molt més sòlida.

L'èxit de les primeres «Setmanes» va convèncer els centres que primer no hi havien pres part. D'altra banda, els professors més reactius a aquestes activitats havien descobert la «comoditat» d'una setmana en què l'Ajuntament organitzava activitats i ells podien descansar. Els alumnes, per la seva banda, hi preniën part activament i en valoraven positivament la seva realització. La Generalitat, finalment, va acceptar que una institució exterior trenqués el ritme acadèmic en veure que professors i alumnes en feien un balanç favorable. A les «Setmanes Culturals» es van afegir, molt aviat, unes activitats del mateix caire que tenien lloc durant l'any quan cada centre ho creia oportú: eren els que s'anomenaven els «paquets d'activitats». Aquests eren una mena de catàleg d'activitats concertades amb diferents professionals (tallers, conferències, projeccions...) que els centres podien triar gratuïtament fins a un límit. Entre les «setmanes» i els «paquets» ja era habitual que als centres hi hagués activitats extraacadèmiques, a càrrec de professors i alumnes amb l'ajuda organitzativa i econòmica de l'Ajuntament.

La cosa funcionava. Però tenia un cert to consumista: els centres triaven unes activitats prèviament concertades per l'Ajuntament, sense cap protagonisme especial. Per això llavors l'Ajuntament va creure oportú canviar el plantejament i donar continuïtat a l'experiència anterior amb el projecte de «Programes Culturals». Aquest projecte pretenia que els alumnes i professors de cada centre, a començament de curs, dissenyessin un programa bàsic d'activitats no vinculades al currículum escolar, els presentessin a l'Ajuntament per a ser acceptat, i després l'organitzessin (concertessin els actes, condicionessin la infraestructura, en fessin la difusió...) amb l'ajuda econòmica, l'assessorament tècnic i la informació de l'Ajuntament. Els dos canvis fonamentals havien estat aquests: primer, que cada centre podia dissenyar un programa fruit de la confluència d'interessos, en què els alumnes hi tenien un important protagonisme; segon, que el centre havia d'aprendre a planejar, organitzar i avaluar la seva pròpia acció cultural. Per facilitar la feina de programar, es va editar una «Guia de Recursos per als Centres d'Ensenyament Mitjà» —que va precedir la «Guia Jove»— que aplegava una relació molt completa d'activitats possibles, centres de recursos, oferi-

ments de professionals... D'altra banda, es van posar a disposició dels centres uns animadors per assessorar l'elaboració del programa.

Aquests animadors inicialment estaven en cada centre durant una setmana i disposaven d'un duplicat de la documentació del Centre d'Informació i Assessorament per a Joves (CIAJ) que en feia la coordinació. La seva funció era, d'una banda, informativa, i d'altra banda, assessora, tant per als alumnes com per als professors. De la iniciativa se'n va dir «Punts d'Informació». Per tal de potenciar la informació que es feia arribar a cada centre (totalment imprescindible en l'estratègia dels programes culturals), es van instal·lar uns plafons informatius especials per a plasmar-hi les activitats culturals del barri i de la ciutat, i es van recaptar estudiants voluntaris que s'encarreguessin de difondre la informació que es feia arribar al centre. D'aquests estudiants se'n va dir «corresponsals» i han estat uns agents clau en la consolidació de l'experiència. La dedicació era totalment voluntària, però rebien dues compensacions amb espècies: unes sessions de formació en aspectes relacionats amb la informació i la comunicació, i un viatge col·lectiu de tots els corresponsals, a finals de curs, per visitar els canals informatius d'alguna altra ciutat d'Europa.

L'estratègia estava iniciada. A la majoria de centres hi havia instal·lat un plafó informatiu de metacrilat dissenyat expressament, a la ciutat una vuitantena de «corresponsals» voluntaris asseguraven una informació horitzontal, diversos animadors-informadors professionals eren en els centres un dia cada setmana per donar suport a les seves iniciatives, i s'oferia la informació d'una «guia de recursos» actualitzada. A partir d'aquí la majoria de centres realitzen uns programes culturals que ells mateixos han dissenyat, i alguns fins i tot obren les activitats a tots els joves del barri. Fins i tot s'acorda amb la Generalitat un conveni de col·laboració en el projecte. Els centres d'ensenyament mitjà s'han convertit —uns més que altres— en uns animadors socio-culturals del barri, al seu interior com al seu exterior. I aquesta dinàmica, que fins i tot té moments culminants com una exposició de poesia visual a la Casa Elizalde, gràcies a la tenacitat d'un grup de professors, té un cost econòmic molt modest en relació a d'altres projectes. Té la virtut, en canvi, d'arribar a la major part de la població matriculada en els centres públics de secundària, i enguany s'ha començat a estendre a alguns de privats de barris perifèrics.

ELS CENTRES CÍVICS

L'àrea de Descentralització i Participació Ciutadana va ser l'encarregada, durant el primer mandat democràtic, de recollir tot el patrimoni que s'havia anat adquirint durant l'etapa Socias per tal de ser destinat a ateneus i centres cívico-culturals. Es disposava ja d'un patrimoni d'edificis, però aquests estaven en mal estat ja que la majoria eren fàbriques, cotxeres o immobles fora d'ús recent. Calia fer dues feines bàsiques: primer, definir el model d'equipament cívic que es volia aplicar; segon, condicionar els edificis. Les dues feines es van fer alhora, no sempre prou ben coordinades, i relativament aviat es va inaugurar al Guinardó el primer edifici amb el nom definitiu de «CENTRE CÍVIC». La inauguració va ser el catalitzador de nombroses i intenses protestes veïnals perquè creien que el projecte de centres cívics anul·laria la feble realitat associativa que aleshores existia. Les associacions volien que aquells edificis remodelats fossin gestionats per elles, sense cap més intervenció municipal que la de suport econòmic, i que servissin bàsicament com a seu social de la realitat associativa. L'Ajuntament, contrari a aquesta idea perquè la creia «privatitzadora», volia assegurar sobretot l'ús públic de l'espai, i per això hi va posar al davant un gestor o director funcionari encarregat de coordinar l'ús que se'n fes, i va optar per un model organitzatiu centrat en un «Consell del Centre Cívic» en què hi havia representació ciutadana i dels «serveis permanents» que l'Ajuntament hi prestava, i que estava presidit pel Regidor-President del Consell de districte. Les entitats no podien disposar de forma permanent ni tan sols d'un pam o d'un prestatge, però podien usufructuar-lo sempre que ho sol·licitessin o podien organitzar-hi totes les activitats obertes que creguessin convenients. Els principals «serveis permanents» que s'hi instal·laren foren el bar, la sala d'estar, la biblioteca, el casal infantil, el casal de joves, alguns professionals d'atenció social... i els principals usuaris van ser de seguida els avis, ja que disposaven de moltes hores per a fer-hi estada i l'equipament no tenia el caràcter marginal que tenen els casals d'avis o equipaments similars.

Ara, després d'uns anys de rodatge, cal fer un balanç notablement positiu dels efectes socials dels centres cívics. No vol pas dir això una aprovació de la intervenció municipal. El projecte de centres cívics ha estat, des de fa uns anys, un autèntic no-projecte: no hi ha hagut cap nord, i la xarxa ha anat a la deriva. Però, malgrat tot, els centres cívics (alguns més que altres) han promogut la iniciativa sòcio-cultural i els nuclis associatius no formals de forma notable, sense lesionar els interessos de l'associativisme formal. Han convidat a participar sectors de població que difícilment poden inserir-se dins l'associativisme estable, i tenen una presència molt signi-

ficativa en l'acció cultural de l'entorn (des d'un punt de vista quantitatiu, com a mínim, avui són els principals agents socio-culturals de la ciutat). La seva oferta bàsica, els tallers, ha creat escola (el tallerisme), tot i que de vegades acusen una certa incapacitat d'innovació i poques vegades saben passar del consumisme a la creació.

La xarxa, avui, està inacabada. Fins i tot s'ha jerarquitzat: els grans, anomenats centres cívics, disposen de director; els petits, anomenats «centres de barri», són gestionats directament per les entitats veïnals. Però la seva generalització i consolidació estan congelades a causa de les despeses infraestructurals que suposa la reconversió de la ciutat en la perspectiva del '92, no pas per falta d'un balanç globalment positiu. El que suposen els centres cívics, en la perspectiva de l'animació socio-cultural, és sobretot un gran espai de trobada intergeneracional que admet àmbits específics per sectors de població, una oferta bàsica d'activitats que permet un primer contacte de sectors amplis de població amb les iniciatives culturals del seu entorn, i un equipament a disposició de les iniciatives que sorgeixen d'aquests contactes i d'aquestes activitats i que configuren moltes vegades nuclis associatius no formals.

L'INSTITUT MUNICIPAL D'ANIMACIÓ (IMAE)

Les primeres accions d'intervenció socio-cultural (les activitats de vacances, i sobretot els casals de joves i els casals infantils) feien necessaris «animadors». Una part d'ells acomplien els mateixos papers que els monitors dels centres d'esplai i els caps escoltes: els que s'encarregaven de les activitats de vacances per a nens i nenes. Però n'hi havia d'altres, els que s'ocupaven de l'animació de grups de joves, a les estades de vacances o als casals, que no tenien un equivalent ciutadà. Per a formar aquests darrers, i per a formar també els primers (ja que el seu nombre elevat no permetia que fossin absorbits pels centres de formació que ja existien, els quals a més estaven molt vinculats a les ideologies dels moviments que els havien promogut), es va crear l'Institut Municipal d'Animació i Esplai (IMAE). Aquest Institut, que va tenir com a primer director el malaguanyat Joaquim Franch, va néixer amb molta força marcant un estil que el distingia de la resta d'escoles de formació. Optava més per l'animació socio-cultural que per una pedagogia del lleure tradicional. El seu nom ja deixava entreveure dues realitats (l'animació i l'esplai) que calia tractar conjuntament amb un substrat comú. Els usuaris inicials de la seva formació (que consistia bàsicament en

cursos breus) eren els monitors de les activitats de vacances i els animadors dels casals de joves i infantils.

L'IMAE ha crescut. El nomadisme inicial s'ha tornat sedentari. Pel seu local del carrer Ciutat hi ha passat (i hi passen) centenars de persones que busquen una reflexió sobre la ciutat i sobre la intervenció urbana que doni sentit i mitjans tècnics a la seva acció volenterosa. L'actual estructura de cursos es basa en el curs bàsic d'animació sòcio-cultural (de tres anys de durada), els cursos d'introducció a l'animació de nens i nenes, de joves, d'adults i de vells, els cursos monogràfics, els seminaris i els debats. Coordina la formació que des de l'Ajuntament s'ofereix a entitats i associacions als districtes, participa en la formació de directors de centres cívics i de treballadors socials, i més recentment s'encarrega d'una part de la formació de tots els treballadors municipals per encàrrec de la Tinència d'Alcaldia de Benestar Social. No fa gaire ha iniciat una relació de col·laboració amb les Universitats amb vistes a la futura Diplomatura d'Educació Social, i col·labora amb el CERC (Centre d'Estudis i Recursos Culturals) del Pati Maning de la Diputació de Barcelona. El seu àmbit d'actuació és la ciutat, però participa en nombroses iniciatives de formació i jornades d'arreu de l'Estat espanyol. A més de l'oferta de cursos, disposa d'un fons de documentació especialitzat en ASC i publica diferents materials d'edició pròpia o concertada amb editorials.

L'IMAE (que ara ja es diu només Institut Municipal d'Animació, perquè això d'«esplai» li feia nosa) ha elaborat una formulació ben pròpia de l'animació sòcio-cultural, que plasma en els seus cursos, xerrades, publicacions... Ha incidit amb gran eficàcia en la formació de la majoria d'animadors sòcio-culturals de la ciutat, a qui ha acompanyat en aquests primers anys de professionalització, i és actualment un punt de referència obligat en qualsevol discurs sobre la ciutat. Sense l'acció de l'IMAE les accions que hem descrit anteriorment haurien estat faltades d'un nord. Sigui quin sigui el seu paper en el futur, fins al moment present la seva intervenció ha estat clau.

ELS ANIMADORS SÒCIO-CULTURALS

Un conjunt d'iniciatives com les que hem descrit ha generat, necessàriament, animadors sòcio-culturals. En aquests moments potser un centenar s'hi han professionalitzat. Les primeres promocions, segurament amb una dosi més elevada de militància, han deixat pas a una segona i una tercera generació més neutra. Els primers eren, majoritàriament, agents socials vinculats a iniciatives cíviques que van col·laborar amb la nova Administració

democràtica sense gaire pretensions professionals. L'Ajuntament els ofereix la possibilitat de treballar en l'ASC amb una infraestructura i uns recursos bàsics, i els proporciona alhora un espai de reflexió i de formació. Però la dedicació continuada va portar a la professionalització progressiva, i aquesta es va haver de canalitzar a través de contractes de serveis amb associacions professionals i cooperatives de serveis, ja que la plantilla municipal no podia créixer. Així van néixer diverses noves entitats dedicades a l'ASC, vinculades majoritàriament a l'Ajuntament de Barcelona en el seu moment inicial, però que després van agafar més volada i van promoure altres accions. Aquestes entitats, que actualment apleguen la majoria d'animadors professionals de Barcelona, signen contractes de serveis amb l'Ajuntament a partir d'un projecte d'intervenció acceptat. La fórmula, inspirada en la de diverses ciutats franceses, té clars avantatges i inconvenients. El gran avantatge és que la gestió municipal indirecta provoca la creació d'entitats de serveis, les quals, si aconsegueixen consolidar-se, són un potencial ciutadà que actua més enllà de la prestació inicial, i en alguns casos han tingut una important incidència social. El gran inconvenient és que l'entorn jurídic i econòmic no afavoreix la gènesi d'entitats d'aquesta mena, i des d'un primer moment se'ls posa el llistó d'exigències molt alt (a nivell de capacitat creditícia sobretot), cosa que fa fracassar la majoria d'iniciatives. Ara és un moment clau: les entitats de gestió que fins ara no hagin aconseguit professionalitzar-se del tot no podran aguantar la pressió de les entitats franceses i d'altres països que en la perspectiva del '92 comencen ja a acostar-se a Barcelona. El model de gestió indirecta ja està instituint: ara cal garantir que quedi en mans dels animadors que han acompanyat el seu naixement.

EL PROCÉS ESTRATÈGIC

Un cop descrites es experiències cal analitzar el procés estratègic en què es basen. El procés que descrivim no és una seqüència temporal. Cada fase comporta un avenç en l'estratègia específica de l'ASC. Com que són diverses les situacions de partença, són diversos també els camins d'arribar al desenvolupament comunitari. L'eix del procés és l'acció grupal: una acció que s'emmarca en el grup, i un grup que es tradueix en acció. El procés que descriu suposa partir del punt zero, situació que en realitat no es dona gairebé mai. Però és un model d'estructura evolutiva que permet analitzar la situació d'una col·lectivitat i dissenyar projectes d'intervenció.

La primera fase consisteix a promoure *interrelacions personals*. Moltes

realitats urbanes no fan possible unes relacions personals variades, continuades i en profunditat. Les interrelacions personals són la primera matèria indispensable de l'animació socio-cultural. Per això és el primer element que cal assegurar. Les relacions personals es promouen inicialment a partir de dos recursos:

1. La promoció d'espais de trobada i d'equipaments relacions.
2. L'oferiment d'unes activitats participatives que comportin relacions personals.

Les interrelacions personals posen en comú interessos, neguits, propòsits, estats d'ànim... La confluència d'interessos porta a propòsits compartits, i aquests propòsits es transformen en projectes d'acció. De les relacions personals en neixen, doncs, dues menes de coses:

1. *Iniciatives o accions col·lectives*, orientades a la satisfacció d'interessos individuals o col·lectius, que tenen sovint una incidència en l'entorn.
2. *Nuclis relacions més o menys estables*, vinculats a la gènesi, projecció, regulació o avaluació d'iniciatives.

Les iniciatives col·lectives promouen les relacions estables, i aquestes qualifiquen i consoliden les accions i la seva projecció en l'entorn. Les relacions personals no porten necessàriament a aquí, però ho fan possible.

L'evolució d'aquestes dues resultants és en les següents direccions:

1. Les iniciatives o accions col·lectives, inicialment insignificants, tendeixen a esdevenir més complexes, més permanents, més significatives en el seu entorn.
2. Els nuclis relacionals que sobreviuen a les accions concretes que els van generar, tendeixen a esdevenir nuclis de relació estables, generadors d'accions diverses, que moltes vegades es formalitzen com a nuclis associatius.

Els nuclis associatius, formals o no formals, que duen a a terme accions significatives en el seu entorn, sovint prenen consciència del seu paper transformador, i es plantegen formalment la millora del medi on actuen a partir del seu model de societat, per la qual cosa estableixen vincles de col·laboració i coordinació amb els altres grups. En aquesta fase final —utòpica—, en què el teixit social regula activament la transformació i millora de l'entorn, l'ASC deixa de tenir sentit.

Resumint les fases apuntades, podem establir les següents:

- a) promoure les interrelacions personals;
- b) promoure la gènesi d'activitats col·lectives;
- c) promoure relacions estables;
- d) promoure la formació i consolidació de grups;
- e) promoure l'activitat grupal;

- f) promoure els vincles de col·laboració entre grups;
- g) promoure que el teixit social sigui actiu en la transformació de l'entorn.

Totes aquestes fases d'una estratègia d'intervenció permeten diferents opcions tàctiques. Les principals són les següents:

1. Els *destinataris* poden ser *tota la població*, o bé determinades *subpoblacions específiques* a partir de criteris d'edat, subterritori, dedicació o afinitat...
2. El *punt de partença* pot ser un *equipament* (ja sigui específic o inespecífic), o *unes activitats o iniciatives puntuals*.
3. Si s'opta per partir d'un equipament específic d'animació socio-cultural, aquest pot ser *compactat* (tipus Centre Cívic) o pot ser un *conjunt de diversos equipaments sectorials* (casal d'avis, casal infantil, casal de joves, centre social...).
4. Quan s'opta per un equipament específic i compactat, cal garantir al seu interior diversos àmbits específics per a cada subsector de població que demani alguna mena d'especificitat. Els factors que poden configurar aquesta especificitat són:
 - a) un espai;
 - b) un temps d'ús específic;
 - c) uns interventors o animadors;
 - d) uns símbols;
 - e) una organització;
 - f) uns recursos econòmics autoadministrats.
5. Les *prestacions bàsiques* d'un equipament específic són: la informació i l'assessorament, l'espai de trobada, els recursos tècnics i materials, l'espai de reunió i de planejament de l'acció, l'espai (o els espais) d'activitat, les prestacions socials complementàries...

En les experiències descrites podem assenyalar que els casals i centres cívics opten per un equipament específic, mentre que els programes culturals opten per unes activitats o iniciatives puntuals que es canalitzen a través d'equipaments inespecífics. Els casals de joves i infantils són equipaments sectorials per a subpoblacions específiques, mentre que els centres cívics són equipaments compactes on hi ha diversos àmbits específics per a determinades subpoblacions, que segons cada cas disposen de diversos factors d'especificitat dels que hem apuntat. L'IMAE, a diferència dels anteriors, és una acció de suport als altres processos, ja que assegura la formació dels interventors socio-culturals, i per tant, és una formació a partir de l'experiència i abocada a la intervenció. No hi ha, de cap de les maneres, unes opcions tàctiques millors en termes generals. La bondat d'una opció tàctica depèn de les característiques de la realitat

social en la qual es vol intervenir. Per això és necessari fer-ne una anàlisi prèvia i definir l'estratègia global, a partir de la qual es decideixen les intervencions concretes. Hi ha municipis que, enlluernats per determinades realitzacions dels altres, copien determinats equipaments sense la reflexió prèvia que hem apuntat. El risc de fracàs és elevat. Per això, en la formació d'animadors socio-culturals, cal assegurar, a més dels recursos tècnics necessaris, unes eines d'anàlisi i reflexió en profunditat sobre les realitats socials susceptibles d'intervenció, i alhora la capacitat d'avaluar-ne els resultats. L'ASC és un procés en el qual té tanta importància l'actuació com el planejament i l'avaluació.

